Trimbos instituut
Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

EFFECTIEF ALCOHOLBELEID OP HET HOGER ONDERWIJS

Tips bij het ontwikkelen en implementeren van een effectief alcoholbeleid op het HO

Inleiding

In 2019 voerden het Trimbos-instituut en Tranzo, wetenschappelijk centrum voor zorg en welzijn van Tilburg University, een verkenning uit naar effectief alcoholbeleid in het hoger onderwijs. Het doel van deze verkenning was:
1. Onderzoeken hoe effectief alcoholbeleid eruit kan zien. Er werd in kaart gebracht welke initiatieven er reeds in Nederland zijn en of er wetenschappelijke evidentie is voor deze initiatieven. Daarnaast werd geïnventariseerd welke buitenlandse interventies en beleidsmaatregelen een aanvulling kunnen vormen op de Nederlandse initiatieven.
2. Onderzoeken hoe effectief alcoholbeleid geïmplementeerd kan worden.

De verkenning is uitgevoerd door middel van (1) interviews met instellingen voor hoger onderwijs, (2) literatuuronderzoek naar effectieve alcoholinterventies op het HO en (3) feedback middels focusgroepen en n.a.v. werkconferentie op 23 januari te Rotterdam. De resultaten van deze verkenning zijn verwerkt in een rapport dat in mei 2020 aan de Tweede kamer is aangeboden.
Deze klikpdf bevat een samenvatting van dat rapport.

In deze klikpdf staan handvatten die een onderwijsinstelling kan gebruiken bij het opstellen van een integraal alcoholbeleid. Naar het voorbeeld van o.a. de Gezonde School zijn deze handvatten verdeeld over vier pijlers:

1. BELEID EN REGELGEVING: afspraken, regels en protocollen over hoe wordt omgegaan met alcohol worden opgenomen in een breed gedragen en helder gecommuniceerd alcoholbeleid.
2. OMGEVING: de fysieke omgeving wordt zodanig ingericht dat het gewenste gedrag de makkelijke keuze is. In de sociale omgeving ondersteunt de norm dat alcoholgebruik niet thuishoort in een omgeving waarin geleerd en gewerkt wordt.
3. SIGNALEREN EN DOORVERWIJZEN: Studentbegeleiders zijn bereid en in staat te herkennen wanneer alcoholgebruik studiesucces en welbevinden in de weg staat, met studenten het gesprek aan te gaan en hen te verwijzen naar informatie en hulp.
4. VOORLICHTING EN GEZONDHEIDSEDUCATIE: betrouwbare informatie over alcohol- en drugsgebruik wordt voor studenten laagdrempelig ontsloten en waar mogelijk krijgt het een plaats in het curriculum. Ook verwijzingen naar vormen van advies, hulp en zorg en informatie over het alcoholbeleid van de onderwijsinstelling zijn aanwezig en goed vindbaar.

In deze verkenning lag de focus op ‘Beleid en Regelgeving’ en ‘Toezicht en handhaving’ (pijlers 1 en 2). Meer over ‘Signaleren en Doorverwijzen’ en ‘Voorlichting en gezondheidseducatie’ (pijlers 3 en 4) is te vinden in eerder gepubliceerde infosheets van het Trimbos-instituut.

DE 4 PIJLERS

1

BELEID EN REGELGEVING

2

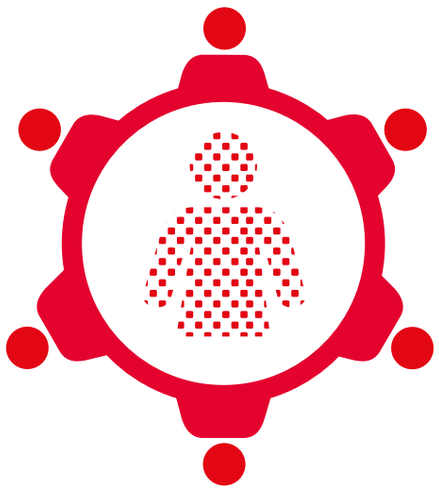

OMGEVING

3

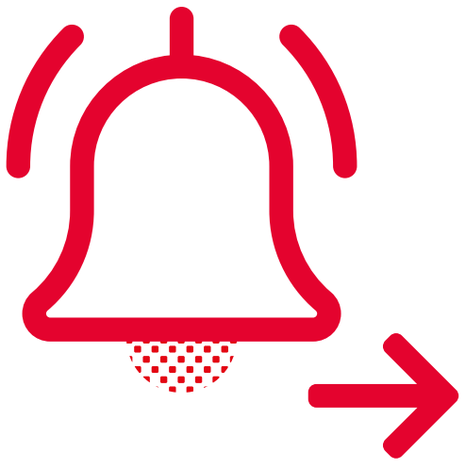

SIGNALEREN EN DOORVERWIJZEN

4

VOORLICHTING EN GEZONDHEIDSEDUCATIE

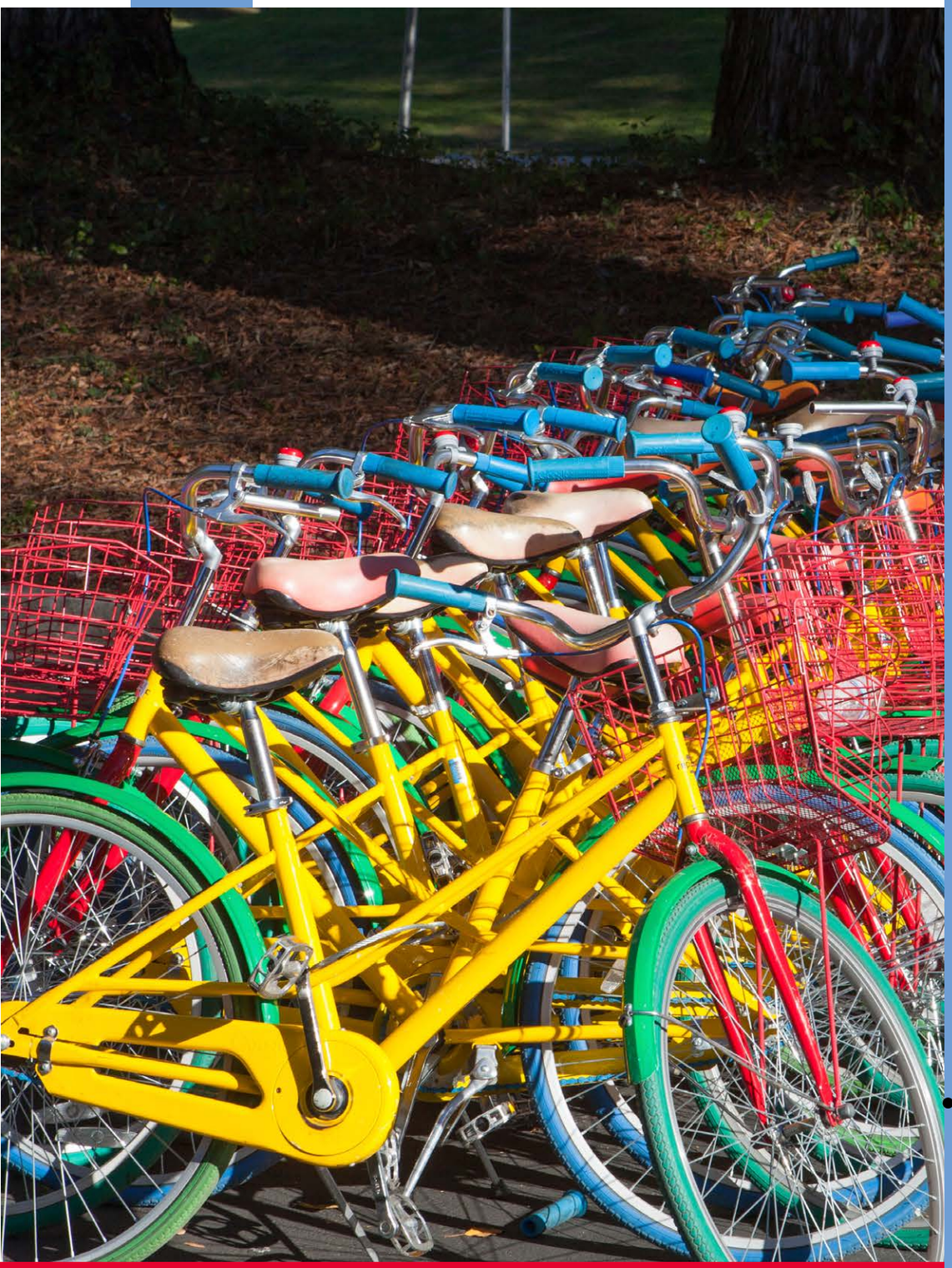

1. BELEID EN REGELGEVING

- Creëer draagvlak
- Werk vanuit een positieve benadering
- Kies de juiste timing
- Beleg verantwoordelijkheden duidelijk
- Zorg voor eenduidig beleid voor de gehele onderwijsinstelling
- Communiceer helder over het beleid
- Trek de afspraken voor medewerkers en (18+) studenten zoveel mogelijk gelijk
- Zorg voor naleving van de geldende wetgeving
- Handhaaf de afspraken

Afspraken, regels en protocollen rond alcohol worden opgenomen in een breed gedragen en helder gecommuniceerd alcoholbeleid. Ook is het van belang dat dit beleid structureel wordt en er aandacht bestaat voor het jaarlijks opnieuw onder de aandacht brengen hiervan, vanwege de vernieuwende studentenpopulatie. Alcoholbeleid bestaat uit afspraken en protocollen op verschillende gebieden, denk aan afspraken en regels voor: horecagelegenheden en supermarkten op de campus; recepties en bijeenkomsten die door cateringbedrijven verzorgd worden; personeelsbijeenkomsten; studentenverenigingen; studieverenigingen op de campus en introductiecommissies.

Creëer draagvlak

Draagvlak start met een gedeelde visie. Uit de interviews blijkt dat onderwijsinstellingen niet altijd weten of en in hoeverre ze zich verantwoordelijk moeten voelen voor alcoholgebruik onder hun studenten. Tijdens de werkconferentie werd duidelijk dat het gevoel van verantwoordelijkheid groter wordt wanneer 1. de studieprestaties geraakt worden, 2. wordt gedacht vanuit de beroepsprofessionaliteit van de studenten en 3. middelengebruik als onderdeel wordt gezien van studentenwelzijn in het algemeen. Aandacht voor het ‘waarom’ van een alcoholbeleid is belangrijk bij het creëren van draagvlak.

Betrek bij het ontwikkelen van het alcoholbeleid de studentenvertegenwoordiging vanaf het begin, met name voor de onderdelen die gelden voor studenten(verenigingen). De toon van het gesprek is belangrijk: tijdens de werkconferentie werd duidelijk dat studenten veel belang hechten aan vertrouwen en ruimte om mee te denken. Niet ‘met het vingertje’, maar een open gesprek met elkaar aangaan over de gezamenlijke normen die gelden op de onderwijsinstelling. Het is belangrijk alcoholgebruik op de onderwijsinstelling vanuit verschillende perspectieven te bekijken en niet alleen te focussen op studenten die over de schreef gaan.

Werk vanuit een positieve benadering

Ook als onderwijsinstellingen niet goed weten in hoeverre ze zich verantwoordelijk moeten voelen voor het alcoholgebruik onder hun studenten, over het belang van studentenwelzijn is geen twijfel: daar voelen alle betrokkenen zich verantwoordelijk voor. Dit pleit voor een positieve benadering, waarbij welzijn en studiesucces centraal staan. Iedereen wil graag gezonde studenten (en medewerkers) die het beste uit zichzelf kunnen halen, riskant alcoholgebruik past daar niet bij. Een puur restrictief beleid op alcohol stuit daarnaast op weerstand van medewerkers én studenten. Voorkom dus een negatieve toon en zorg voor een positief en stimulerend studie- en werkklimaat waarin de gezonde keuze de makkelijkste is.

Kies de juiste timing

Werk vanuit de jaarcyclus van de onderwijsinstelling. Stel doelen die daarbij aansluiten en pas de communicatie er op aan. Betrek studenten die een bestuursfunctie vervullen op tijd in het traject, zodat er voldoende ruimte is voor samenwerking en vervolgens voor overdracht naar de opvolgers. In een (te) laat stadium betrekken van studentvertegenwoordigers kan de implementatie van het beleid bemoeilijken.

Beleg verantwoordelijkheden duidelijk

Meerdere afdelingen binnen de onderwijsinstelling hebben logischerwijs een rol in het opzetten en implementeren van een alcoholbeleid. Bij integraal beleid kunnen de volgende afdelingen betrokken zijn:

- College van Bestuur > draagvlak creëren en structuur faciliteren
- Marketing en communicatie > spilfunctie bij introductie
- H&F (facilitair) > catering en gebouwen
- Bureau Studentvoorzieningen > signaleren en begeleiden
- P&O > alcoholbeleid medewerkers
- Communicatie > uitdragen van het alcoholbeleid

Van belang is mensen te betrekken die vanuit hun functie invloed hebben en die acties kunnen oppakken. Omdat er zoveel verschillende partijen bij betrokken zijn, kan het de moeite waard zijn om een werkgroep of themacommissie op te zetten, waar de kennis vanuit de verschillende afdelingen wordt verzameld. Vertegenwoordigers namens de studenten zouden ook een plek in die werkgroep moeten krijgen.

Zorg voor eenduidig beleid voor de gehele onderwijsinstelling

Waar mogelijk heeft het de voorkeur om beleid niet per faculteit of gebouw vast te stellen, maar voor de gehele organisatie. Dit schept duidelijkheid voor alle betrokkenen. Handhaven van het beleid, vertaling en communicatie van het beleid en signaleren van problematiek zouden wel decentraal (dicht op de eigen studentenpopulatie)georganiseerd kunnen worden. Maar dan wel binnen de kaders van een centraal beleid.

Communiceer helder over het beleid

Het spreekt voor zich dat over een nieuw alcoholbeleid helder gecommuniceerd moet worden om de implementatie te laten slagen. Wie niet weet wat de afspraken zijn, kan zich er niet aan houden. Het draagvlak wordt vergroot door duidelijk vast te leggen en te communiceren: 1. wat de afspraken zijn, 2. waarom deze zijn opgesteld (wetgeving, optimaal studieklimaat, welzijnsperspectief, voorkomen van studie uitval), 3. wie een bijdrage heeft geleverd (CvB, studentvertegenwoordigers) en 4. wie verantwoordelijk is voor de uitvoering.

Trek de afspraken voor medewerkers en (18+) studenten zoveel mogelijk gelijk

In de interviews en in contacten met studenten kwamen situaties naar voren waarin ‘ongelijkheid’ werd ervaren. *“Wij mogen voor 17.00 niet drinken, maar het CvB heeft een 24-uurs vergunning”*. Ongelijkheid in beleid voor medewerkers en studenten wordt door studenten feilloos opgepikt. Dit zorgt voor minder draagvlak voor het alcoholbeleid en maakt het moeilijker om het beleid te handhaven. De aanbeveling is om voor studenten en medewerkers dezelfde afspraken rond alcohol te hebben. Enkele onderwijsinstellingen kiezen daar al voor: *“Wij staan voor vitaliteit, zowel bij studenten als bij personeel”*.

Zorg voor naleving van de geldende wetgeving

De Drank- en Horecawet (DHW) is bedoeld om de verstrekking van alcohol te reguleren. Daarmee wil de wetgever de schadelijke gevolgen van alcoholmisbruik tegengaan en alcohol gerelateerde overlast terugdringen. Een taak van de gemeente is toezicht houden op de naleving van de DHW, dit toezicht wordt uitgevoerd door de boa's (buitengewoon opsporingsambtenaar). Belangrijk onderdeel van het toezicht is de inspectie op de naleving van de leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcohol en het tegengaan van dronkenschap. Het verdient aanbeveling om hierover afspraken tussen gemeente en onderwijsinstelling te maken en structureel overleg hierover te voeren.

Handhaaf de afspraken

Wanneer er afspraken zijn gemaakt over bijvoorbeeld het gebruik van alcohol op de campus, maak dan ook afspraken over toezicht op en handhaving van deze afspraken. Het moet duidelijk zijn bij wie de verantwoordelijkheid hiervoor berust en welke afspraken er zijn gemaakt over wie over wie er toezicht houden, wie handhavend optreden en wat eventuele sancties zijn.

2. OMGEVING

- Beperk de beschikbaarheid van alcohol
- Zorg voor alternatieven
- Creëer een gezonde sociale omgeving
- Breng samenwerking tot stand

De fysieke en sociale omgeving wordt zo optimaal mogelijk ingericht om problematisch alcoholgebruik onder medewerkers en studenten te voorkomen. Op basis van de literatuur wordt het meeste verwacht van

1. Maatregelen om de leeftijdsgrens te handhaven
2. Prijsmaatregelen
3. Beperken van de beschikbaarheid van alcohol (zoals het beperken van de schenktijden of verbieden van kortingsacties)

Beperk beschikbaarheid van alcohol

Er zijn meerdere manieren om de beschikbaarheid van alcohol te beperken. Beschikbaarheid wordt bijvoorbeeld beperkt door schenktijden te beperken, kortingsacties te verbieden, de cateraar te vragen om een goed assortiment alcoholvrij te bieden of om alcoholvrije borrels te cateren, de prijzen van alcoholhoudende dranken te verhogen, alleen zwak alcoholhoudende dranken aan te bieden. Vraag cateringbedrijven ook hoe zij de leeftijdsgrens van 18 jaar naleven en wat zij doen om dronkenschap te voorkomen. Voor het alcoholbeleid is het van belang hier een keuze in te maken en deze door te voeren binnen de gehele onderwijsinstelling.

Zorg voor alternatieven

Voldoende alcoholvrije alternatieven kunnen het makkelijker maken om draagvlak te creëren voor beperkingen in de beschikbaarheid van alcohol. Denk daarbij bijvoorbeeld aan bijzondere limonades, alcoholvrije cocktails en 0.0% bier en wijn.
Bij voorkeur zijn de alcoholvrije alternatieven lager geprijsd dan de alcoholhoudende dranken. Een andere mogelijkheid is het gratis aanbieden van water bij het bestellen van alcoholhoudende drank.

Creëer een gezonde sociale omgeving

In een gezonde sociale omgeving wordt de norm ondersteund dat alcohol en werk of studie niet goed samen gaan. Signalen van problematisch gebruik worden al in een vroeg stadium opgevangen en besproken. Dit kan een rol zijn van medestudenten, maar ook van een docent die het opvalt dat een student minder vaak aanwezig is. In een gezonde sociale omgeving wordt alcoholgebruik niet aangemoedigd (denk daarbij ook aan het niet toestaan van alcoholreclame op de campus). Docenten en medewerkers kunnen het goede voorbeeld geven, bijvoorbeeld door op recepties of in het café op de campus te kiezen voor alcoholvrij.

Breng samenwerking tot stand

Iedere studentenstad heeft een aantal partijen die een rol zouden moeten hebben op het thema studenten en middelengebruik. Denk daarbij aan de gemeente, de GGD, de preventieafdeling van de verslavingszorg, de (koepel van) de studentenverenigingen en de (koepel van) studieverenigingen, en ook de studenten-sportverenigingen, de introductiecommissie en de onderwijs-instellingen zelf. Enkele keren per jaar een overleg is wenselijk.

3. SIGNALEREN EN DOORVERWIJZEN

Train ondersteuners in signaleren, begeleiden en doorverwijzen van studenten met middelenproblematiek

Om problematisch gebruik te voorkomen is het van belang studenten die een verhoogd risico lopen vroegtijdig te signaleren en hen preventief zorg aan te bieden. Dit kan ook een doorverwijzing naar een online (e-health) interventie zijn.

De onderwijsinstelling kan de sociale omgeving (medestudenten en docenten) bewust te maken van de risico's van alcohol en hen handvatten geven: Wat zijn alarmsignalen? Hoe kun je het gesprek openen? Hoe ver reikt je verantwoordelijkheid? Waar kun je meer hulp en informatie vinden?

Train ondersteuners in signaleren, begeleiden en doorverwijzen van studenten met middelenproblematiek

Iedere onderwijsinstelling biedt een vorm van psychische ondersteuning aan studenten die dit nodig hebben. Deze ondersteuners kunnen door preventiewerkers van de verslavingszorg worden getraind in:

- Het herkennen van signalen van problematisch alcohol- (en drugs) gebruik.
- Het gesprek over alcohol en drugs met studenten aangaan.
- Doorvragen en indien gewenst doorverwijzen naar de preventieafdeling van de verslavingszorg. Op deze plek kunnen heel laagdrempelig en vaak zonder wachtlijst al gesprekken met de student worden gevoerd, ook wanneer er geen sprake is van verslaving.

Om te zorgen dat eventuele doorverwijzing goed verloopt is het belangrijk dat de onderwijsinstelling contact heeft met de afdeling preventie van de instelling voor verslavingszorg en hier een vast contactpersoon heeft.

4. VOORLICHTING EN GEZONDHEIDSEDUCATIE

Bied de studenten wetenschappelijk onderbouwde informatie over (de gevolgen van) alcohol

Alléén het bieden van informatie is niet effectief in het veranderen van gedrag, maar in combinatie met veranderingen in de omgeving (zie eerdere pijlers) kunnen voorlichting en gezondheidseducatie wél leiden tot gedrags-verandering. Denk hierbij bijvoorbeeld aan groepsinterventies en voorlichtingen, maar ook aan de beschikbaarheid van betrouwbare online info, zelftests en verwijzing naar vormen van advies, hulp en zorg.

Bied de studenten wetenschappelijk onderbouwde voorlichting over (de gevolgen van) alcohol

Idealiter is binnen en buiten het curriculum structurele aandacht voor middelengebruik. Denk hierbij aan colleges over specifieke thema's, maar ook aan voorlichtingsbijeenkomsten voor studenten, posters met verwijzingen naar (online) informatie en cursussen. De lokale preventieafdeling van de verslavingszorg kan kwalitatief goede voorlichting aanbieden. Het kan geen kwaad om ook informatie voor medewerkers beschikbaar te hebben.

Maak zoveel mogelijk gebruik van wetenschappelijk onderbouwde voorlichting, aangeboden door een professionele organisatie op het gebied van (verslavings)preventie. Een goede voorlichting dient meer te omvatten dan alleen informatie over de werking en risico's van middelen. Bijvoorbeeld houding ten opzichte van alcohol, drinkmotieven en vaardigheden zoals het weigeren van een drankje zijn relevante onderwerpen in een voorlichting. De preventieafdeling van de verslavingszorg organisatie bij u in de buurt kan een voorlichting verzorgen.

Colofon

Projectleiding
M.C. de Jonge | Trimbos–instituut
R.H.L.M. Bovens | Tilburg University

Projectteam
M. van der Horst
A.M.L. Sannen
M.J. Maat

Ontwerp
Taluut Utrecht

Beeld
Nationale Beeldbank

Artikelnummer AF1777

Copyrights Trimbos-instituut
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in enige vorm op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.